

פרדס השבוע

הרב דוד שושנה שליט"א

פרשת שלח-לך כד סיון תשפ"א

שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם והיו תולעים יוצאות מלשונם ונכנסות בטיבורם ומטיבורם ונכנסות בלשונם ורב נחמן בר יצחק אמר באסכרה מתו:

מסביר התורה תמימה:

נראה דדרשי כן מיתור לשון מוציאי דבת הארץ דדי היה לכתוב וימותו המרגלים, וס"ל לר"י שילא שנענשו מדה כנגד מדה באותו אבר שהוציאו הדבור, בהלשון. והיציאה לטבורם י"ל דהוי ג"כ מדה כנגד מדה מפני שהוציאו דבה על הארץ שהיא בטבור העולם כדכתיב ביחזקאל ל"ח יושבי על טבור הארץ, וקאי על א"י, יעו"ש. ורב נחמן בר יצחק דריש שמתו באסכרה, ע"פ המבואר בשבת ל"ג א' דמיתת אסכרה באה על עון לשון הרע כמ"ש יסכר פי דוברי שקר, ועיין לפנינו בפי בראשית מש"כ בפסוק יהי רקיע בתוך המים.

ולגבי לשון הרע מובא במסכת ערכין (טו,א):

תניא א"ר אלעזר בן פרטא בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע מנלן ממרגלים ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה.

כותב הטור (ס' תקפ):

כתב בה"ג אלו הימים שמתענין בהם מן התורה (כותב הב"י כתב בה"ג אלו הימים שמתענין בהם מן התורה אע"ג דמתקנת חכמים הם קרי להו מן התורה לומר שיש לזוהר בהן כמו בשל תורה) והמתענה בהם לא יאכל בהן ולא ישתה עד הערב. באחד בניסן מתו בני אהרן ב' בו מתה מרים ונסתלק הבאר בכ"ו בו מת יהושע בן נון ב' באייר מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון הברית בכ"ח בו מת שמואל הנביא וספדוהו כל ישראל בכ"ג בסיון בטלו הבכורים מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט בכ"ה נהרג רשב"ג ורבי ישמעאל ור"ח סגן הכהנים בכ"ז בו שרף ר"ח בן תרדיון וס"ת עמו ב"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס התורה והעמיד צלם בהיכל באחד באב מת אהרן הכהן בט"ב נגזרה גזרה על אבותינו שלא יכנסו לארץ ונחרב הבית ראשונה ושנייה ב"ח ככה נר מערבי בימי אחז ב"ז באלול מתו מוציאי דבת הארץ במגפה וכו'.

כותב הבית יוסף:

כל הימים האלו הכתובים בסימן זה כתובים בכלבו סימן ס"ג אבל לא ראיתי מעולם ולא שמעתי מי שנהג להתענות בהם ובאמת שיש לתמוה על מי שתקנם היאך תיקן קצתם להתענות בר"ח:

כתב בתשובת הרא"ש בסוף כלל י"ג על זה שכתב בה"ג ב' באלול מתו מוציאי דבת הארץ אם על המרגלים הוא אומר קשה על סדר המקראות כי משמע שמתו קודם שאמר משה לישראל שימותו במדבר ומסתמא משה לא המתין להתפלל על ישראל ובט"ב התפלל ואו אמר לו הקב"ה שימותו ומשה אמר מיד לישראל ואו אמרו ישראל חטאנו ועשו תשובה והיאך ימותו המרגלים ב' באלול וכי היו מוציאי דבה מט"ב עד ז' באלול ודבריו תמוהים ושמו מוציאי דבה אחרים עכ"ל ול"ג דאפ"ל שעונשן של מרגלים היה שמיד שנשטרבב לשונם כדברי המדרש והיו מתמצים בחולאים רעים עד ז' באלול מה שלא היה כן לשאר מתי מדבר שלא היה מיתתם אלא כמשחל בנייתא מחלכא אבל הא קשיא לי למה התקינו להתענות ביום שמתו מוציאי דבת הארץ שמחה מיבעיא באותו יום דבאבוד רשעי' רנה ושמוא מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם מצטערינן דמסתמא שבו ולא נתקבלו:

ומסביר הב"ח:

ומ"ש ביי"ו באלול מתו מוציאי דבת הארץ במגפה הקשה על זה הרא"ש בתשובה דמשמעות הכתובים שמתו בט"ב מיד ובאותו היום הית' הגיורי שימותו במדבר לאחר שהתפלל משה עליהם בט"ב ואו אמרו ישראל חטאנו וכו' ע"כ וב"י נדחק ליישב זה ע"ש ולפעד"ג דאין כאן קושיא שהרי במקרא כתובים בתחלה תפלת משה על ישראל ואח"כ הגיירה שימותו במדבר ואח"כ כתוב והאנשים אשר שלח משה וכו' וימותו במגפי' לפני ה' ואיכא למימר שפיר דתפלת משה וגיירה דימותו במדבר היה בט"ב אבל מיתת המרגלים עצמן לא היתה אלא לאחר ט"ב ב"ז אלול דכך

יודבר ה' אל משה לאמר:

שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם:

וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה' כלם אנשים ראשי בני ישראל

המה: (י,א-ג)

מסביר רש"י:

(ב) שלח לך אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקחה על עסקי דבה שדברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (במ"ר טז,ו): שלח לך. לדעתך (סוטה לד,ב). אני איני מצווה לך, אם תרצה שלח, לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו (דברים א,כב), כמה שנאמר ותקרבון אלי כלכם וגו' (שם), ומשה נמלך בשכינה, אמר, אני אמרתי להם שהיא טובה, שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו' (שמות ג,יז), חיהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים, למען לא יירשוהו (במ"ר טז,ח-ז).

(ג) על פי ה'. ברשותו, שלא עכב על ידו: כולם אנשים. כל אנשים שבמקרא לשון חשיבות, ואותה שעה כשרים היו.

ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא: (יד,א)

כתוב במסכת סנהדרין (קד,ב):

בכה תבכה בלילה (איכה א,ב) שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר רבי יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני בלילה על עסקי לילה שנאמר (במדבר יד,א) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא אמר רבה א"ר יוחנן אותו (היום) ליל ט' באב היה אמר להן הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות.

מובא במדרש רבה (טז,כ):

ותשא כל העדה ויתנו את קולם (במדבר יד,א), זה שאמר הכתוב (משלי יח, ח): דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן, דברים שרגנו אחר הקדוש ברוך הוא, גרמו להם צרה גדולה, שאלו לא נשתו למרגלים לא היו לוקין עמהם, אלא השלימו אחריהם, שנאמר (דברים א,כז): ותרגנו באהליכם ותאמרו, מהו ותרגנו, תרתם גנות ארץ ישראל שקראה הקדוש ברוך הוא ארץ טובה. ותשא כל העדה ויתנו את קולם, זה שאמר הכתוב (ירמיה יב,ח): נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, אותו קול שבכיתם, גרם לכם להיות שנואין, ועל אותו הדור אמר ישעיה (ישעיה יז,יא): ביום נטעך תשגשי ובבקר זרעך תפריחי. ביום שאמר לטע אתכם בארץ נעשיתם סיגים, ובבקר זרעך תפריחי, עד שלא בא השרב פרחתם, (ישעיה יז, יא): נד קציר ביום נחלה, ביום שעברתי לתן לכם נחלת אביכם, נעשיתם קלון בעולם, (ישעיה יז,יא): וכאב אנוש, זה הפרענות ששלחתם ירושה לדורות, שבכו בליל תשעה באב, ואמר להם הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם לפני, אני אקבע לכם בכיה לדורות, ומן אותה שעה נגזרה על בית המקדש שתתחרב, כדי שיגלו ישראל לבין האמות, שכן הוא אומר (תהלים קו, כו-כו): וישא ידו להם להפיל אותם במדבר, ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות, נשיאות יד כנגד נשיאות קול.

וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה': (יד,לז)

כותב רש"י:

במגפה לפני ה'. באותה מיתה ההגונה להם, מדה כנגד מדה, הם חטאו בלשון ונשטרבב לשונם עד טבורם, ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם, לכך נאמר במגפה ולא במגפה, וזהו לפני ה', באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה.

מובא במסכת סנהדרין (לה,א):

וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה אמר רבי שמעון בן לקיש שמתו מיתה משונה אמר רבי חנינא בר פפא דרש ר' שילא איש כפר תמרתא מלמד

גזרה חכמתו יתברך ומה שהוקש' לבי' למה התקינו להתענות ביום זה אדרבה שמחה מיבעי באותו יום דבאבוד רשעים רנה ומה שתיירץ על זה אינו מתקבל אבל לפע"ד האמת הוא דלפי שכל ישראל נענשו על ידם לפי ששמעו לקולם ונגזרה עליהם גזירה וצרה גדולה שימותו במדבר ועל כן מדרך התשובה קבלו עליהן להתענות ביום זה לדורות כדי שישמרו ללבם העון הגדול ששמעו לקול הרשעים ולא יחזרו עוד לעשות כמעשה רשעים:

וזה מה שכתוב ברמב"ם (הלכות תעניות פ"ה ה"א):

יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבוכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר (ויקרא כו, ז) והתודו את עונם ואת עון אבתם וגו':

כתוב במדרש רבה (טז, א):

הלכה מהו לפרש לים הגדול קדם לשבת שלשה ימים, שנו רבותינו (ספרי שופטים רג): אין מפליגין בספינה בים הגדול שלשה ימים קדם לשבת בזמן שהוא הולך למקום רחוק, אבל אם מבקש לפרש כמו מצור לצידון, מתר לו לפרש אפלו בערב שבת, מפני שהדבר ידוע שהוא יכול לילך מבעוד יום, בשליח הרשות, ואם היה שליח מצוה, מתר לו לפרש בכל יום שירצה, למה, מפני שהוא שליח מצוה ושליח מצוה דוחה את השבת, וכן את מוצא בסכה ששנינו ששלוחי מצוה פטורין מן הסכה, שאין לך חביב לפני הקדוש ברוך הוא כשליח שמשתלח לעשות מצוה ונותן נפשו כדי שישלח בשליחותו, ואין לך בני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן כאותם שנים ששלח יהושע בן נון, שנאמר (יהושע ב, א): וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים, מי היו, שנו רבותינו אלו פינחס וכלב, והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחותן. מהו (יהושע ב, א): חרש, מלמד שעשו עצמן קדרין והיו צווחין הרי קדרות, מי שירצה יבוא ויקנה, כל כך למה, שלא ירגיש בהן אדם, קרי ביה חרש, כדי שלא יאמרו בני אדם שהן מרגלים. (יהושע ב, א): וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה, עמדה וקבלן, והרגיש בהן מלך יריחו ושמע שבאו לחפר את הארץ, שנאמר (יהושע ב, ב): ויאמר למלך יריחו לאמר, כיון שהלכו לבקשם, מה עשתה רחב, נטלה אותם להטמינם, אמר לה פינחס אני כהן והכהנים נמשלו למלאכים, שנאמר (מלאכי ב, ז): כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, והמלאך מבקש נראה מבקש אינו נראה. ומנין שנמשלו הנביאים כמלאכים, שכן הוא אומר במשה (במדבר כ, טז):

וישלח מלאך ויצאנו ממצרים, והלוא משה היה, אלא מכאן שנמשלו הנביאים כמלאכים. וכן הוא אומר (שופטים ב, א): ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבכים ויאמר אעלה אתכם ממצרים, והלוא פינחס היה, אלא מיכן שנקראו הנביאים מלאכים, לפיכך אמר לה פינחס אני כהן ואיני צריך להטמין, הטמיני לכלב חברי ואני עומד לפניו ואינן רואין אותי, וכן עשתה, שנאמר (יהושע ב, ד): ותקח האשה את שני האנשים ותצפנם אין כתיב כאן, אלא (יהושע ב, ד): ותצפנו, הרי שלא הטמינה לפינחס אלא לכלב, ללמדך כמה נתנו שני צדיקים אלו נפשם לעשות שליחותם. אבל שלוחים ששלח משה היו רשעים, מנין, ממה שקרינו בענין (במדבר יג, ב): שלח לך אנשים.

מסביר האור החיים (יג, ב):

שלח לך אנשים וגו'. צריך לדעת אומרו לך, ורו"ל אמרו (סוטה שם) לדעתך אני איני מצוך וכו', וקשה למה יסכים ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו ויפיע מאמרו על עזת רשעים. ולהבין הענין אעיר בדבר, מבטן מי יצא הקר"ח הרעה הגדולה הנסכבת מהמרגלים, אם מצד המעשה, אין בו רע, כי הלא מצינו (יהושע ב) שכמו כן שלח יהושע ב' אנשים מרגלים וירגלו הארץ, אם כן אין הדבר מכוער מצד עצמו, ואם מצד האנשים המרגלים שהיו רשעים, הלא מצינו שנבחרו על פי ה' הבוחן לבות וכליות, והעיד הכתוב עליהם כולם אנשים שהם צדיקים: [...]

עוד ירצה במאמר לך לצד שהזכירם בלשון חשיבות ואמר אנשים שיריה שהם צדיקים לזה אמר לך פירוש כל עוד שהם לפניך אצלך הם צדיקים אבל כשיחזרו פניהם ללכת בשליחות פקע מהם כליאל, וכמאמר הכתוב (כ"ו) וילכו ויבואו ואמרו ז"ל (סוטה לה). מקיש הליכתם לביאתם וכו', וזוה הרגיש משה והתפלל על יהושע שלא ילך בעצת רשעים, ולדרך זה יתבאר דברי רז"ל שאמרו (במד"ר פט"ז) וזה לשונם אבל מרגלים ששלח משה רשעים היו דכתיב שלח לך אנשים עד כאן. ואין ידוע כוונתם ז"ל מנין מוכיחים הדברים ממאמר שלח לך רשעים היו, אלא שדייקו תיבת לך כמו שדייקנוה לך הם אנשים אבל בשליחות כשיתחילו בהליכה רשעים הם. עוד יש לומר שפירוש לך הוא לך הם צדיקים אבל אני יודע שהם רשעים. ואם תאמר ולמה יסכים ה' לשלוח רשעים, ומה גם שאמר הכתוב על פי ה' ואמרו ז"ל (שם) שהיה הקב"ה אומר פלוני לשבת פלוני, ואולי כי בפרט זה של הרגול כל ישראל שוו בדעת אחת לרגל עד אשר רגלו והוא לראות אם יכולין לכובשם כפי יכולת שהיה בישראל וזה יגיד מיעוט האמונה ולזה יקראו רשעים:

וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר לכו ראו את הארץ ואת יריחו וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה: (יהושע ב, א) ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי ישיב הארץ מפניכם: כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג אשר חרמתם אותם: ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: (ב, ט-יא)

מובא במסכת זבחים (קטז, ב):

דאמר מר אין לך כל שר ונגיד שלא בא על רחב הזונה אמרו בת י' שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה [כל] מ' שנה שהיו ישראל במדבר אחר נ' שנה נתגיירה אמרה היא מחול לי בשכר חבל חלון ופשתים:

מסביר רש"י:

במכילתא תניא הכי אמרה רבש"ע בג' דברים חטאתי בג' ימחל בחבל ופשתים וחלון שהיו מנאפים עולין אליה בחבלים דרך החלון ויורדים וגם טמנתם בפשתי העץ ובאותן שלשה דברים עצמן זכתה להציל השלוחים:

כתוב במסכת מגילה (יד, ב):

איתיביה רב עינא סבא לרב נחמן שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה ואלו הן נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושולם רבי יהודה אומר אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה כתיב הכא בן תקוה וכתוב התם (יהושע ב, יח) את תקות חוט השני [חזינן דחולדה מבני בניה של רחב הזונה היתה, ולא מבני בניו של יהושע!]? אמר ליה עינא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא מיני ומינך תסתיים שמעתא דאיגיירא ונסכה יהושע.

וכן מובא בבמדבר רבה (ח, ט):

כשם שמצינו ברחב הזונה על שהכניסה את המרגלים לביתה ומלטה אותם העלה עליה הקדוש ברוך הוא כאלו עמו עשתה ונתן לה שכרה, וכן הוא אומר (יהושע ב, ד): ותקח האשה את שני האנשים, ותצפנם אין כתיב כאן, אלא (יהושע ב, ד): ותצפנו. ומה שכר נטלה, שנשאו מבנותיה לכהנה וילדו בנים שהיו עומדים ומשמשים על גבי המזבח, והיו נכנסין למקדש ומברכין את ישראל בשם המפרש, ואלו הן: ברוך בן נריה ושריה בן מחסיה, וירמיה בן חלקיה, וחנומאל בן שלם.

כותב החיד"א בספרו חומת אנך (יהושע ב, י):

כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף וכו'. אפשר במשו"ל דהוה ס"ד כי כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים אינו לאהבת ישראל רק הטעם שפרעה הפליא להתריס ולומר מי ה' אשר אשמע בקולו ואמרו רז"ל שאמר למשה ואהרן היכן הדורון ששלח וכיוצא משטיות אלו לכן הודיע גבורתו באותות ומופתים. וכל זה אינו אמת כי הכל בעבור ישראל וזכות אבות. ובא האות שאם היה כס"ד בצאת ישראל ממצרים לא נטפל בהם

עוד. ואדרבא חיבה יתירה נודעת בקריעת י"ס דהיה יכול להגביה ישראל לצד אחר ולא היה צורך לקריעת ים סוף כי היה מגביהם חוץ לים כמ"ש הרב מהר"א ז"ל בעץ החיים פרשת בשלח. והאלהים עשה להעבירנו בתוכו בחרבה לפרסם בעולם חיבת ישראל וז"ש כי שמענו את אשר הוביש את מי ים סוף מפניכם ולא היה צריך לזה אלא לפרסם שהכל עשה לחיבתכם:

מובא במדרש שמואל (פרשה ט):

אמר הקב"ה לרחב: את אמרת: כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" (יהושע ב יא), ניחא בארץ, שמה בשמים ממעל [מנין לך מה בשמים]? את אמרת מה דלא חמין עיניך [מה שלא ראו עיניך], חייך שבנך עומד ורואה מה שלא ראו הנביאים, הדא הוא דכתיב: "נפתחו השמים וראה מראות אלקים" (יחזקאל א, א).

וכתוב באלהיו זוטא (פרשה כב):

גדולה תשובה יותר מן התפילה. שכל התפילה שנתפלל משה רבינו, לא קיבל ממנו להכניסו לארץ ישראל. אבל רחב הזונה נתקבלה בתשובה. ר' אליעזר בן יעקב אומר: למה נקרא שמה רחב (הזונה) שהיא רחובה בכותב בתשובה שעשתה זכתה ויצאו ממנה שבעה מלכים ושמונה נביאים.

מובא בספר חומת אנך מהחיד"א (יהושע ב, א):

זונה ושמה רחב. פירש הרב מהרש"א ז"ל בח"א במ"ש רחב בשמה וזה רמו זונה ושמה רחב כי בהזכרת שמה לבד זונה. ואפשר לרמוז במ"ש בספר הגלגלים מהרמ"ע משם מהר"ו דרחב היתה גלגול אשת פוטיפר ויהושע גלגול יוסף ולקחה לאשה עכ"ד וזוה ניחא משו"ל שא"ל ליוסף שהיא רואה באצטגנינות שהוא נזקק לה ולא ידעה שהוא בגלגול רחב ויהושע וזוה ניחא מ"ש יעקב ליוסף משם רועה אבן ישראל שיבא ביהושע ויהיה רועה ישראל. וא"ש מ"ש משה רבינו ע"ה בכור שורו וכו' בהם עמים יגנח יחידו אפשר ארץ וארו"ל ל"א מלכים ועל יהושע שיצא ממנו וא"ש דהוא על עצמו שיבא ביהושע ורו"ל היו מסתירים הגלגול. ולפי מ"ש הנשי"א דמשה הי"ל בחינת יוסף א"ש דזו נתן לו ה' למשה מתנה טובה שיהושע שהוא בחינתו יקום תחתיו וז"ש קח את יהושע איש אשר רוח בו כלומר יוסף שאתה מבחינתו, וז"ש בקראין אשה זונה אשת פוטיפר לשעבר ועתה שמה רחב וכתב ספר הישר דאשת פוטיפר שמה זליכא והוא בגימטריא זונה ודוק כי קצרתי מאוד: